

۱۵۱۶۲۰۱

بنیادهای فکری و فرهنگی انقلاب اسلامی

نویسنده:

دکتر شهید مصطفی ابطاحی

سرشناسه

: ابطحی، سیدمصطفی، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام پدیدآور : بنیادهای فکری و فرهنگی انقلاب اسلامی / نویسنده سیدمصطفی ابطحی.

مشخصات نشر : تهران: قومس، ۱۴۰۳.

مشخصات ظاهری : ۳۴۷ ص: ۱۶/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۹۰۳۰۷-۹-۰۰

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت : کتابنامه.

موضوع : ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷ -- علل

(Iran -- History -- Islamic Revolution, 1979 -- Causes)

موضوع : خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-۱۳۶۸. --

دیدگاه درباره سیاست و حکومت

(Khomeyni, Ruhollah, Leader and Founder of IRI -- views on politics and government)

موضوع : شیعه -- تاریخ (Shi'ah -- History)

موضوع : ایران -- تاریخ -- پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۵۷ -- روحانیت

(Iran -- History -- Pahlavi, 1925-1978 -- Clergy)

موضوع : ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳-۱۳۴۴ ق. -- روحانیت

(Iran -- History -- Qajars, 1779-1925 -- Clergy)

رده‌بندی کنگره : DSR ۱۵۵۱

رده‌بندی دیویی : ۹۵۵.۸۳

شماره کتابشناسی ملی : ۹۸۶۹۳۵

www.ketab.ir

نام کتاب: بنیادهای فکری و فرهنگی انقلاب اسلامی

نویسنده: دکتر سیدمصطفی ابطحی

طراح جلد: محدثه موسوی

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۴۰۳

شمارگان: ۱۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۰۳۰۷-۹-۰۰

چاپ و صحافی: مجد

قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ تومان

نشانی ناشر: تهران، خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، پایین‌تر از لبافی‌نژاد، کوچه بهار، شماره ۱۱

www.ghoomes.com

تلفن و نمابر: ۶۶۴۷۰۱۶۲ - ۶۶۴۷۰۱۵۳ - ۶۶۴۹۱۰۰۰

کلیه حقوق چاپ و نشر (افست و الکترونیکی)، تکثیر، نسخه‌برداری و ترجمه برای نشر قومس محفوظ است.

(استفاده از مطالب کتاب فقط با ذکر مأخذ آزاد است.)

فهرست مطالب

۷	 پیشگفتار
۱۷	 فصل اول: پیشینه تشیع و تاریخ اندیشه سیاسی شیعه
۱۸	 دوره یکم: تکوین هویت مذهبی شیعه
۲۷	 ظهور تشیع در ایران
۳۵	 دوره دوم: به قدرت رسیدن صفویه عنوان نقطه عطف تاریخ تشیع
۳۵	 مؤلفه‌های گفتمان عصر صفوی
۳۷	 حضور عالمان دینی در حوزه اقتدار صفوی
۳۹	 نظریه‌های مختلف پیرامون حکومت غیر معصوم در عصر نعت
۴۴	 دوره سوم: اندیشه سیاسی شیعه
۴۴	 رابطه علما و روحانیت با حکومت در دوره قاجار (۱۳۰۴-۱۱۷۵)
۴۷	 طرح نظریه ولایت فقیه در عصر قاجار
۵۱	 فصل دوم: تقسیم‌بندی مناسبات روحانیت و حاکمیت سیاسی قاجار
۵۱	 دوره اول: بازیابی هویت
۵۱	 دوره دوم: ورود به سیاست
۵۴	 دوره سوم: معارضة با حاکمیت سیاسی
۵۷	 تحریم تنباکو
۶۲	 تأثیرات فرهنگی کمپانی رژی
۶۲	 ۱. نفوذ و دخالت در بازار

۲۴۵	 ۳. استفاده از شعارهای عاشورایی
۲۵۲	 امام خمینی و بهره‌برداری نوین از نماد انتظار
۲۶۲	 امام خمینی و شخصیت کاریزمایی
۲۷۴	 ایدئولوژی‌سازی، بازگشت به خویشتن، پاسخی برای بحران هویت

فصل هشتم: ماهیت هسته بسیج‌گر در انقلاب اسلامی ۲۸۷

۲۹۵	 صحنه سیاسی پیش از تابستان ۱۳۵۶
۲۹۵	 جبهه حاکمان
۲۹۶	 جبهه مخالفین
۳۰۶	 اعتراضات مردمی و دوره‌ای در شهرها در زمستان ۱۳۵۶ و بهار ۱۳۵۷
۳۱۴	 علل پیروی طبقه متوسط از امام و روحانیت
۳۱۶	 امام و چگونگی بسیج مهاجرین و طبقات پایین، مستضعف و محروم شهری
۳۱۷	 حذف تشکله‌ها و ظهور مساجد به عنوان مرکز بسیج

نتیجه‌گیری ۳۲۳

منابع ۳۲۷

نمایه ۳۴۱

پیشگفتار

در برهه‌ای که اجماع علمی متفکرین اجتماعی، آغاز دوران گذار از موج دوم تمدن به «عصر اطلاعات» در جهان توسعه یافته و گسترش «مناسبات عقلانی» در جهان در حال توسعه را نوید می‌داد و پایان «عصر ایدئولوژی» در «دهکده جهانی» به عنوان رویکرد جدید جهان اعلام می‌شد، به ناگاه در جغرافیایی از این کره خاکی، به دنبال یک رشته تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، انقلابی به وقوع پیوست که نه تنها ریشه در اعتقادات دینی داشت، بلکه محرک و هدف خود را در «دین» جست‌وجو می‌نمود.

انقلاب اسلامی ایران که به گفته «تدا اسکاچپول» تمام ضوابط یک انقلاب بزرگ را داراست، موجب شد که دین در مدار توجه افکار عمومی بین‌المللی قرار گیرد و نخبگان عالم کوشش‌های علمی جدیدی برای شناخت مذهب و ارزیابی دوباره ابعاد مختلف سیاسی و اجتماعی دین مصروف دارند؛ به طوری که «آنتونی گیدنز» در درسنامه رسمی جامعه‌شناسی خود، فصلی به انقلاب اسلامی اختصاص داد و در آغاز بحث یادآور شد که: «در جامعه‌شناسی گذشته، مارکس، دورکهایم و ماکس وبر ادعا می‌کردند دین به طور فزاینده‌ای به حاشیه می‌رود و سکولاریزاسیون یک فرایند اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. از میان این سه جامعه‌شناس، احتمالاً تنها «وبر» به امکان ایفای نقش اسلام به عنوان عامل دگرگونی‌های مهم سیاسی توجه داشت و این دقیقاً پیش‌بینی همان رخدادی است که در اواخر

مذهبی شکل گرفته است. این انجمن‌های به ظاهر غیرسیاسی، افراد نیازمند شهری را از طریق خدمات مذهبی و تأمین اجتماعی غیردولتی مورد حمایت قرار می‌دادند. به عبارت دیگر در روند عادی این روابط به فعالیت‌های غیرسیاسی محدود می‌شد، ولی در شرایط رویارویی دولت با طبقات میانه و استقلال نسبی جامعه مدنی از دولت، این روابط گسترش پیدا می‌کرد و شرایطی را برای بسیج توده‌های شهری در همراهی با دیگر اقشار شهری فراهم می‌آورد.^۱

بنابراین قدرت جنبش‌های مذهبی به مثابه ابزاری برای ابراز ناراضی اجتماعی، گردهم آوردن احساسات پراکنده گروه‌هایی با الزامات مشترک و تنظیم ارزش‌ها و وفاداری‌های مثبت مدنظر قرار می‌گرفت. همچنین این جنبش‌ها به عنوان ابزاری برای حمایت از امتیازات و یکپارچه کردن خواسته‌ها و علایق عینی محسوب می‌شد و توانایی بسیج مردم برلمی تحقق عدالت اجتماعی را از خود بروز می‌دادند.

ظرف یک سده اخیر، کمر جنبش و حرکت توده‌ای را می‌توان یافت که همانند انقلاب اسلامی با مذهب عجین شده باشد. نکته مهم این است که در انقلاب مشروطه و نهضت ملی شدن صنعت نفت، مسلمانان حضور فعالانه داشته و بسیاری از شخصیت‌های کلیدی این جنبش‌ها را اساساً روحانیون یا اسلام‌گرایان تشکیل می‌دادند، اما هیچ یک از این حرکت‌ها به خاطر دین و به نام اسلام نبود. درحالی‌که آرمان مذهب و مذهب‌خواهی را می‌توان بارزترین ویژگی انقلاب اسلامی ایران دانست.

انقلاب اسلامی در روزگار ما تنها رویداد فرهنگی است که پس از رنسانس، خارج از قلمرو فرهنگ اومانیستی روی داده و بر مبنای تفکر دینی شکل گرفته است.^۲

۱. فریده فرهی، «فروپاشی دولت و انقلاب‌های شهری: تحلیل تطبیقی از انقلاب‌های ایران و نیکاراگوئه»، فصلنامه راهبرد، شماره ۱۰، (۱۳۷۵).

۲. شهریار زرشناس، فرهنگ، سیاست فلسفه، (تهران: انتشارات برگ، ۱۳۷۱)، ص ۳۹.